

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Корягіна Т.В., к.держ.упр., доцент; Осацька Ю.Є., к.е.н., доцент
Дніпропетровська державна фінансова академія*

У статті розглядаються роль держави в стимулюванні підприємницької активності, взаємодія інституту підприємництва з іншими структурними елементами суспільства.

The article examines the role of government in stimulating entrepreneurial activity, interaction enterprise institute with other structural elements of society.

Постановка проблеми. Зарубіжний досвід показує, що неодмінною умовою успіху в розвитку малого підприємництва є всебічна і стабільна державна підтримка. В кризових умовах розвитку економіки, саме допомога держави малому підприємництву може призвести до поліпшення економічної ситуації як в регіонах, так і в країні в цілому. Сьогодні саме з малим та середнім підприємництвом держава пов'язує надію на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов для економічного зростання. Як свідчать останні світові тенденції, саме цілеспрямована державна підтримка підприємств, особливо малих форм господарювання, є найбільш важливою особливістю сучасної політики у галузі підприємництва. В Україні, незважаючи на декларовану підтримку малого підприємництва з боку держави, вплив останньої на процес його становлення явно недостатній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання створення організаційно-правових, економічних та інституціональних умов для розвитку підприємництва вивчали такі українські вчені, як: К. Алексеєва, В. Биковець, Л. Безчасний, В. Бордюк, В. Геєць, В. Голіков, А. Грищенко, І. Драган, М. Долішній, П. Єщенко, І. Лукінов, С. Мочерний, Ю. Ніколенко, В. Новиков, Ю. Палкін, О. Пасхавер, Ю. Пахомов, В. Рибалкін, В. Савчук, В. Степаненко, А. Чухно. Значний внесок у загальну теорію та методологію державного управління, зокрема державного регулювання розвитку підприємництва, зробили Ю. Авксентьев, О. Амосов, Ю. Бажал, В. Бакуменко, Г. Білоус, В. Бодров, В. Гриньова, А. Дегтяр, Л. Дмитриченко, О. Кілієвич, М. Корецький, В. Мартиненко, Г. Одінцова, Т. Сьомкіна, Ю. Чернецький. Між іншим, недостатньо дослідженими залишаються питання вдосконалення механізмів реалізації державної політики підтримки малого підприємництва.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення особливостей державного регулювання розвитку малого підприємництва в Україні з урахуванням специфіки сучасного розвитку країни та розкриття пріоритетних напрямів державної політики у сфері малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок формування підприємницького середовища в країні (приватний малий та середній бізнес) приходиться на момент проголошення незалежності України. Але в цілому

розвиток національного приватного підприємництва за 20 років незалежності країни можна охарактеризувати як непослідовний та часто проблемний, але основним незаперечним наслідком є факт наявності значного проширення приватного бізнесу в національній економіці країни.

Так, формування державної політики підтримки малого бізнесу в Україні починається з 1991 року, з прийняття Закону України «Про підприємництво» [1] та утворення Державного комітету України зі сприяння малим підприємствам і підприємництву. Закон України «Про підприємництво» [1] визначив загальні правові, економічні та соціальні засади, умови здійснення підприємницької діяльності, а також визначив правові основи державного регулювання та підтримки підприємництва, відносин суб'єктів підприємницької діяльності та держави. З метою реалізації державної політики сприяння розвитку підприємництва, у тому числі малого бізнесу, у березні 1993 року Кабінетом Міністрів України була схвалена перша Програма державної підтримки підприємництва в Україні.

Початок новому етапу розвитку державної політики підтримки малого бізнесу поклало схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції державної політики розвитку малого підприємництва (квітень 1996 р.), закріплення свободи підприємництва в Конституції України. Одним з механізмів підтримки малого підприємництва стала державна Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 рр., розроблена Міністерством економіки відповідно до положень Концепції державної політики розвитку малого підприємництва, і затверджена постановою Кабінету Міністрів 29 січня 1997 року. Метою Програми було визначено забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємної складової ринкової економіки та головного чинника створення нових робочих місць.

У 1998 році зі створенням Державного комітету з питань підприємництва почався наступний етап політики державної підтримки малих підприємств. Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання Президентом України Указу «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності».

У 1999-2001 рр. було прийнято майже 20 указів Президента України з питань розвитку підприємництва, Верховною Радою України прийнято закони України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [2], а також «Про захист економічної конкуренції» [3], окремі норми якого передбачають виняток для малих та середніх підприємств у частині положень, що жорстко регулюють дії суб'єктів господарювання у сфері економічної конкуренції.

Одним із найвпливовіших заходів державної підтримки малого бізнесу в Україні було впровадження ефективної податкової політики та надання пільг у сфері оподаткування суб'єктів малого бізнесу. В результаті провадження політики підтримки малих підприємств в Україні з 1 січня 1999 року Указом Президента України «Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» [4] для суб'єктів малого підприємництва було запроваджено сплату єдиного податку. Зазначеним Указом

єдиний податок запроваджувався замість 16 видів податків і зборів, визначених податковою системою України. Було спрощення бухгалтерського, податкового обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва.

На сьогодні переважна більшість малих підприємств України знаходяться на спрощеній системі оподаткування (на єдиному податку). Єдиний податок - найбільш поширена система оподаткування у підприємців України. Якщо підприємець працює на цій системі, це означає, що він щомісячно платить фіксовану суму, уникаючи при цьому потреби оплачувати ряд податків і зборів. Серед платників єдиного податку виділяються фізичні особи-підприємці (ФОП) і юридичні особи. Прийняття Нового Податкового Кодексу України [5], який набрав чинності з 1 січня 2011 року передбачає тимчасове існування даної системи, поки не будуть прийняті законодавчо-нормативні документи, які регулюватимуть оподаткування малого бізнесу. Підприємства, які працюють в 2011 році на єдиному податку ще до початку року повинні були сплатити 100% ставок єдиного податку.

Державне регулювання та підтримка розвитку малого підприємництва в Україні здійснюється відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і сектору малого підприємництва [6, с.87]. Державна підтримка малого підприємництва на місцевому рівні здійснюється в рамках впровадження регіональних і місцевих програм відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» [7].

Новий етап в історії впровадження регіональних програм пов'язаний із затвердженням постановою Кабінету Міністрів України Державної стратегії регіонального розвитку від 21.07.2006 року на період до 2015 року, що стало поштовхом для розробки стратегій соціально-економічного розвитку окремих регіонів України [8, с.182]. Підтримка розвитку малого підприємництва повинна носити регіональний характер та враховувати рівень розвитку підприємництва в окремих районах та видах економічної діяльності. При розробці регіональних програм підтримки необхідно враховувати економічну спеціалізацію того чи іншого регіону, рівень його виробничого потенціалу та наявність відповідної сировинної бази [9, с.182].

Такий стан справ не міг не позначитися на ефективності функціонування державної системи підтримки малого і середнього бізнесу.

За даними Держкомстату у 2009 р. у малому бізнесі України працювало біля 6,5 млн. зайнятих (у т.ч. найманих працівників). Але за даними Державної служби статистики у 2010 р. цей показник скоротився до 4,9 млн. зайнятих осіб.

З одного боку ці показники означають, що за кількісним виміром стан розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в цілому відповідає кращім європейським показникам, а з іншого свідчить про тривожну тенденцію згортання сектора по кількості зайнятих в ньому. З одного боку це можна пояснити впливом економічної кризи, але значно більш вірогіднішим виглядає пояснення, що це наслідки негативного бізнес-клімату в Україні і щорічного його погіршення.

За вкладом малого підприємництва України в ВВП країни (біля 13 %) [10] Україна посідає останні місця в Європейському рейтингу (за даними Євростату).

Важливою особливістю розвитку та державного регулювання малого бізнесу в Україні є відсутність акцентів на соціальній значимості малого підприємства, його здатності швидко розширювати попит на робочу силу. Мале підприємство розглядається в рамках державної політики виключно в економічній площині. Продовженням цієї проблеми є похідні проблеми надмірного державного регулювання, численні адміністративні бар'єри та низький рівень виконавчої дисципліни в органах державної влади, що погіршується високим рівнем корупції. Це становище підкреслюється практично найгіршими показниками України серед інших країн світу у впливових світових рейтингах, зокрема Світового банку, Heritage Foundation, Міжнародного інституту менеджменту та інших.

В грудні 2010 р. було створено Координаційну раду з питань розвитку малого та середнього підприємства. Також за ініціативою Уряду Верховною Радою України прийнято Пакет законодавчих актів, які направлені на спрощення та здешевлення започаткування і припинення підприємницької діяльності. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до Закону України Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (щодо проведення електронної реєстрації)», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи-підприємця», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємства», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців за їх рішенням».

Ще одним важливим кроком стало прийняття ВРУ Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України (щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємства)», який є результатом компромісу між бізнесом та владою. Цим законом, зокрема, підвищено граничний обсяг доходу, при якому можливе застосування спрощеної системи оподаткування (для фізичних осіб – з 500 тис. грн. до 3 млн. грн., для юридичних осіб – з 1 млн. до 5 млн. грн.); скасовано обмеження відносити на витрати платника податку на прибуток витрати на придбання товарів (робіт, послуг) у фізичних осіб – платників єдиного податку; надано фізичним особам – платникам єдиного податку право реєструватись платниками ПДВ; скасовано 50% надбавку, що застосовується до фіксованих ставок єдиного податку за кожного найманого працівника [11].

Важливим є продовження і надалі, на основі компромісних рішень між суспільством і владою, створення оптимальних умов для розвитку малого бізнесу.

Аналіз змісту існуючих програм дозволяє розкрити їх найбільш суттєві недоліки:

- 1) неузгодженість, «нестиковку» елементів програм, зокрема аналітичних розділів і блоку основних заходів;
- 2) декларативність, неконкретність поставлених завдань;
- 3) занадто широкий спектр планованих заходів, що веде до розпорошення і без того мізерних коштів.

Розвитку малого підприємництва сприяло те, що воно було визнано державою одним з найважливіших елементів системи національного господарства, що потребує особливої уваги та підтримки.

Основними проблемами, що стримують розвиток малого підприємництва, є:

- недосконалість системи оподаткування;
- нестабільність бюджетного фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва;
- нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної підтримки і страхування ризиків малих підприємств; відсутність механізмів самофінансування;
- обмеження доступу малих підприємств до виробничих потужностей і майна підприємств, що реструктуризуються;
- відсутність надійної соціальної захищеності і безпеки підприємців;
- організаційні проблеми взаємодії малого бізнесу з ринком і державними структурами;
- адміністративні бар'єри на шляху розвитку малого підприємництва.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що розвиток малого підприємництва формується на базі системної взаємодії інституту підприємництва, інформації і факторів, що визначають вектор його функціонування (в економіці регіону - це недосконала система оподаткування; нестабільність бюджетного фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва; нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної підтримки і страхування ризиків малих підприємств; відсутність механізмів самофінансування (кредитні спілки, товариства взаємного страхування та ін.); обмеження доступу малих підприємств до виробничих потужностей і майну підприємств, що реструктуризуються і т.д.). Це розвиток обумовлено трансформаційними процесами української економіки, що сформували до теперішнього часу «якість» підприємництва.

Прискорений розвиток підприємництва в Україні можливий на основі проведення послідовної політики держави щодо децентралізації економічного управління і вдосконалення ринкових механізмів.

До основних функцій держави, стимулюючим підприємницьку активність і сприяє її прискореному розвитку, можна віднести:

- створення умов, що забезпечують підготовку конкурентоспроможних фахівців;
- створення механізмів з підтримки та фінансуванню підприємництва;
- застосування заходів щодо забезпечення та розвитку регіональної ринкової інфраструктури.

Слід зазначити, що переважно розташування малого бізнесу - це локальні і регіональні ринки, тому в містах та регіонах, як правило, він становить основу розвитку сфери послуг і формує як власне організаційну культуру, так і культуру підприємницької діяльності. До теперішнього часу законодавство як основа розвитку малого підприємництва в Україні сформовано, але це не призвело до його якісного розвитку, особливо в період розвитку кризових явищ в економіці, не стало стимулом структурних перетворень та збільшення чисельності підприємств малого бізнесу.

Очевидно, що подальше вдосконалення тільки законів не зможе якісно змінити розвиток малого підприємництва. У цих умовах зростає роль регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування, проведеної ними політики щодо створення сприятливого підприємницького середовища. Розвиток цих процесів буде прискорюватися за рахунок ослаблення впливу галузевих факторів і посилення впливу макроекономічних процесів.

Форми державної підтримки малого підприємництва можна класифікувати за характером впливу держави на діяльність малих підприємств - пряме і непряме; по функціональному напрямку - організаційно-структурне, фінансово-податкове і майнове.

Державне втручання щодо забезпечення умов розвитку малого бізнесу, на нашу думку, має здійснюватися через проведення соціально-економічної, валютно-фінансової, структурно – інвестиційної і науково-технічної політики у вигляді різних важелів: розробки цільових програм з ресурсним забезпеченням, проведення податкової та тарифної політики, системи держзамовлень, субсидій, кредитів, гарантій, інформаційно-маркетингового забезпечення, системи державного прогнозування та програмування. Іншими словами, державне регулювання - форма цілеспрямованого впливу держави через систему економічних та адміністративних методів з метою підтримки та забезпечення розвитку сфери платних послуг та інших видів економічної діяльності.

Державна підтримка особливо необхідна малому підприємству в умовах кризи, так як дозволить активізувати його діяльність, забезпечити зайнятість населення та пом'якшить негативний вплив кризи на економіку України. Для підвищення ефективності створеної системи державної підтримки малого підприємництва необхідно вирішити ряд завдань:

- виробити фінансову стратегію по залученню українського і міжнародного банківського капіталу для забезпечення розвитку малого бізнесу в Україні;
- формувати систему лізингу як однієї з найбільш перспективних можливостей створення і розвитку виробничого базису малого і середнього підприємництва;
- сприяти розвитку зовнішньоекономічної активності суб'єктів малого підприємництва;
- здійснювати підготовку та перепідготовку кадрів для роботи в структурах малого бізнесу;
- створювати умови для успішного розвитку підприємницької діяльності шляхом формування сприятливої інфраструктури;

- удосконалювати інформаційне та нормативно-правове забезпечення діяльності підприємців у сфері малого бізнесу;
- підвищувати якість рекламно-виставкової та видавничої діяльності у цій сфері;
- розвивати інноваційну діяльність в підприємницьких структурах, сприяти освоєнню нових технологій і винаходів.

Висновки. Реалізація цих завдань визначить майбутнє українського малого підприємництва, яке безпосередньо залежить від державного регулювання, від вдосконалення механізмів, форм і методів управління його розвитком. Це дозволить створити сприятливі умови для вільного розвитку і гідного життя кожного громадянина країни.

Література:

1. Про підприємництво: Закон України № 698-12 від 07.02.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
2. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України № 1775-III від 01.06.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>.
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III від 11.01.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
4. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України № 727/98 від 03.07.98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98>.
5. Податковий кодекс України [Текст]. Відомості Верховної Ради України: - К.: Видавництво «Преса України», 2010. – 400 с.
6. Цегелик Г.Г. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні [Текст] / Г.Г. Цегелик, М.Я. Квик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. Т.2. – № 1. – С. 84 – 89.
7. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України № 2063-III від 19.10.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>.
8. Данилишин Б.М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні : Монографія / Б.М. Данилишин, О.М. Кондрашов. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 296 с.
9. Методи і моделі оцінювання розвитку малого бізнесу: мезо- та макрорівень : монографія [Текст] / Т.В. Уманець, Ю.О. Ольвінська, О.В. Лукачова; за ред. Т.В. Уманець. – Донецьк: «ВІК», 2010. – 280 с.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.